

הומו ספּינְס ?

מרדכי רושנלד

Philosophy and Politics by Bertrand Russell (Cambridge University Press), London 1947.

„אנו חיים שוב בתקופה של מלחמות הרת. אלא שדת נקראת עתה. אידיאולוגיה. רבים רואים עתה את הפילוסופיה הליבראלית כמרוסנת מדי וכהולמת את גיל-העמידה; הצעירים האידיאליסטיים מחפשים משהו שיש בו יתר עוקץ, משהו שיש בו הלכה פסוקה על כל קושיותיהם. משהו התובע פעילות שבשליחות והנותן תקווה לימות המשיח שיובאו על ידי כיבוש. בקיצור, אנו שוקעים בתקופה מתודשת של אמנה“ (עמ' 23). הדברים יוצאים מסיו של ברטרנד ראסל בהרצאתו המאלפת על „פילוסופיה ופוליטיקה“, אך הם אוסיניים לרוחות המנשכות בעולם. ואף בעולמנו הקטן בכלל. הביטחון המחולט, העיוור, בטחון האיש הדתי, שבביטוייו היום-יומיים הוא מסמל את הקנאות של המאמין בעיקרי אידיאולוגיה. אינו קנין של המפלגות הקיצוניות גרידא, אלא הפך גם לקנין המפלגות „מתונות“.

לעומת הדוגמאטיות והקנאות הכרוכות ב„דתות“ וב„אידיאולוגיות“, מעמיד ראסל את הליברליות. „האמונה הליבראלית היא, למעשה, אמונה של חזיתות; לחיות, של סבלנות וחירות במידה שסדר ציבורי מרשה זאת, של מתינות והעדר קנאות בתכניות פוליטיות... הליבראל האמתי אינו אומר, זו אמת; הוא אומר, אני נוטה לחשוב כי בנסיבות הנוכחיות דעה זאת היא, כנראה, הטובה ביותר“ (עמ' 21). ואין לסעון שלפנינו עוֹד דוקטרינה. ההבדל עמוק יותר: „לא מה הן דעותיה, אלא איך גורסים אותן, בזה מהותה של ההשקפה הליבראלית; כמקום לגרוס דעות באופן דוגמאטי, גורסים אותן באופן נסיוני, ומתוך הכרה שראיה חדשה תוכל להביא ככל רגע לידי ויתור על דעות אלו. זהו דרכן של דעות במדע. בניגוד לדרכן בתיאולוגיה... המדע הוא נסיוני, ולא דוגמאטי; וכל דוגמה שאינה ניתנת לשינוי היא בלתי-מדעית. ההשקפה המדעית היא, לפיכך, בן-זוג איני-טלקטואלי לדבר שנקרא, בתחום המעשה, ההשקפה הליברלית“ (עמ' 22).

לפנינו לא רק ניסוח ההשקפה הליבראלית, אלא גם הבלטת החוליה המחברת להִינְפֶשׁ בחיי ציבור ומדינה להשקפת עולם כללית. חוליה מחברת כזו היא, בדרך כלל, התבטאותה של ההשקפה הכללית בחיי-החברה; דינם של חיי-החברה נגזר באופן דיי-דוקטיבי מההשקפה הכללית. הדת הישראלית למ-

למעמד משופר, אף על פי שעודנו רחוק מיציב, ואולם הריסונים והאיזונים הישנים שבקונסטיטוציה עדיין גדולים ועצומים הם דיים לכבול אפילו ידי נשיא חזק.

התיקונים הקונסטיטוציוניים שמציע לאסקי מכיר ונים, קודם כל, להבטיח את יכולתו של הנשיא לסעול כמשך כל תקופת כהונתו. תקופה זו יש להאריך עד שש או שבע שנים; על הבחירה מחדש יש לאסור. ומן הראוי לתת לנשיא סמכות לפזר את הסינאט, לאסקי טוען לתיקונים אלה ברוב כשרון. אפשר שישנו את מטרותם, אבל האם לא יהיה צורך בשינויים מתאימים גם בקביעת זמן הבחירות לשינוי בתי הקונגרס? הקונסטיטוציה היא „דבר שבקדושה“, ומסופקי אם תיקונים נוקבים כאלו ניתנים להתגשם. ככל שסקירתו הביקורתית של לאסקי את האורגאנים השונים של הקונסטיטוציה ערוכה בכשרון, הרי הוא נושא פנים לסינאט, ודאי שיש לסינאט הדר והשיבות — עד שיקום נואם-הבלן שיפריע את מהלך הדברים בתיקונים; תמיד היה בו בסינאט מספר אנשים בעלי כשרון; וליסודיות דיוניו יצאו מוניטין. ואולם ייצוגם של האוכלוסים התעשיינים והמתקדמים בו הוא הרבה פחות מן המידה; המדינות הכפריות הקטנות והמפגרות מיוצגות בו יתר על המידה; אכן, כפי שהוא עצמו מדגיש, פחות מחמישית האוכלוסיה האמריקנית בוחרת את מרבית הסינאט. מבחינה עקרונית, מיטיב לאסקי להגן על זכותו של הסינאט לפקח על מדיניות החוץ. אך הסניגוריה שלו על תולדות קיום הזכות אינה נראית לי משכנעת. כל סינאטור מרגיש שיש בידו הבעלות האישית על החלק התשעים-וששה מן הריבונות של אמריקה; הוא שומר על רכושו בקינאה מופרזת מפני הנשיא, וגם מפני כל ארגון בינלאומי.

הספר הזה, הכתוב בכשרון ובהדה, הוא בלי ספק, מטובי המחקרים אשר נכתבו במאה הזאת. כמה חסרות נות ניתנים לתיקון במהדורה שניה. יש כאן יותר מדי חזרות; שתי הבאות ארוכות ונמצות, אחת של הבישוף לורנס ואחת של דניאל ואַבְסְטָאָר, ניתנות פעמיים בשלימות. לאסקי ביקש להגיע לשלימות של היקף, אך מוטב היה אילו השכיל לברור יותר. הוא מזכיר על רגל אחת יותר מדי אישים קטנים ויותר מדי ספרים מעוטי חשיבות. קוראיו שאינם אמריקנים, ביחוד הצעירים בהם, ירגישו לעתים קרובות בחסרון פסוקים של הסבר, כמה מאתנו יזכרו עתה את אימי שביתת הומסטאד או ידעו כי מאריאן אנדרסון היא זמרת כושית מזהירה ובעלת הרבות? אך לא אסיים בנימה של ביקורת. הספר הוא תרומה נכבדה להבנת אומה גדולה ומלאת חיים. הוא גם חיוק לתביעה הסוציאליסטית לחברה של שווים.

ו צו ד ק הדבר שתקום חברה ללא מעמדות, אלא טוען שהוקיות השלטת ביחסי החברה תביא בהכרח להקמת חברה (כזו). כל פילוסופיה, המתפרשת גם כפילוסופיה חברתית, כמורה דרך ליחסי חברה, טומנת בחובה השקפות-ערך בצורה גלויה או נסתרת. והנה דוקא באשר לפילוסופיות בעלות התפרשות חברתית כזו, שבמדת אמתותן תלוי גורל האנשים שיזכו ליהנות מזיון, דוקא ביחס לפילוסופיות כאלו מצטיינים אנו בהעדר ביקורת-תיות מדעית ובסבילות של התפעלות אסתטית שאין דוגמהה בתחום העיון. שטויות האמורות בצורת "חז" מות" וזכות לתואר "אפוריזם", ו"שיטה" מחשבתית התלויה על בלימה ובלבד שנראית כ"שיטתית" קרויה פילוסופיה עמוקה. השינויות והסקחות מזה, והשטחיות המתעספת בלשון עמקנית מעורפלת מאידך, מעוררות בנו התפעלות אסתטית או התפעלות של מהראני ומי'אני כי ארד לעומקה של חכמה זו, והביקורתיות המדעית הקפדנית הפועלת יפה במעבדה מסתתרת ונע" למת. מחצית אמת הנאמרת בצורה בלתי-מקובלת דיה להצדיק כביכול עשרה שקרים הנאמרים בחוצפה.

מדי להדגים את הדבר, נוכל לחזור ולהביא דבריו של ראסל על תורתו של הגל, שהוא מאבות השואף של דורנו: "הפילוסופיה של הגל היא כל כך מוגרה, שלא היינו מצפים שהאגל יצליח להטות אנשים השפויים בדעתם לקבלה, אך עובדה היא שתדובר עלה בידו. הוא הציגה באופן מעורפל כל כך, שאנשים חשבו כי היא בהכרח עמוקה. אפשר להציגה בקלות במלים בנות הברה אחת, אך אז תיפלותה נגלית לעין" (עמ' 16). והרי קטע מהאגל המובא על ידי ראסל: "האידא" דיאת המוחלסת. האידאיה, כאחדות האידאיה הסובייקטיבית והאובייקטיבית, היא מושג האידאיה — שמושאו היא האידאיה כשלעצמה ושהיא משמשת אובייקט לו — מושג החובק את כל התכונות האופייניות כאחדותו, חלילה לי לסגום בהחירותו המאירה של משפט זה על ידי פירושו כל שהוא, אך למעשה אותו הדבר ייאמר אם נגיד כי האידאיה המיחלסת היא מחשבה טהורה החושבת על מחש" בה טהורה" (עמ' 16). תלמיד הכותב דברים כגון אלה היה זוכה להערה כי עליו להתבטא ביתר בהירות ולא לשקוע בהפשטות מעורפלות. אך הרי עדותו של ראסל על יחס העולם לתורת האגל: כל אדם שעדיין פועמת בלבו התקוה כי האדם הוא חי שכלי פחות או יותר, יתמה על הצלחת תערוכת זו של שטויות. בימיו, שיטתו היתה מקובלת כמעט על כל גרמני צעיר בעל השכלה אקדמית. דבר המתרש אולי בעובדה שתורתו גשתלבה יפה להערכתם העצמית של הגרמנים. מדהימה יותר הצלחת תורתו מחוץ לגרמניה. בהיחזו צעיר, היו רוב מורי הפילוסופיה

של, לא הצטמצמה בכביעת יחוס בין אדם לאלוהים, אלא הקיפה את הי האדם האישיים ונתנה הוראות מפורשות ומדוקרות כאשר ליחסים הרצויים שבין אדם לעדתו. וכן בהשקפת העולם המארכסיסטית מקיפה ומסדירה ההשקפה את כל תחומי החיים. יחוס להתר-רשויות נגזר מההנחות הכלליות, הפירוש העיוני קודם לקריאת טכסט המציאות, יסודות ההשקפה נגל" מים בקרבם את התשובות לכל השאלות. לא כן בהש" קסת העולם הליבראלית: כאן אין התשובה גלומה בהנחה, רק הגישה גלומה בה. והגישה גישה נסיו"נית, גישה המקובלת במדע. המסקנה לגבי ההתרחשות אינה נגזרת מהדוגמה, אלא ההתרחשות נכדת באותו כלי בדוק של גישה נסיונית. תחת עקרון האמת היסודית המוחלסת, הטומנת בחובה את כל האמתות (כדבר האיש הדתי או המארכסיסט האדוק וכיוצא באלה) בא עקרון השיטה הנכונה. כעין "קרדום" שאפשר לחפור בו בכל מקום בלי זעת מראש מה יהיה טיבה של המציאה שנמצא. וכשם שהושגה אחדות בהשקפות על ידי כסית הדוגמה על המציאות, כך תושג כאן האחדות על ידי עקרון של שיטה נסיונית המשותף למחקר מדעי ולגישה ליבראלית לחיי מעשה.

ערכה של אחדות כזו לא רק בקיום המגמה האנר-שית לחיפוש היסוד המאחד. בהצעת אחדות השיטה של איש המדע והמדינאי (במובן הרחב ביותר של המלה: אדם הפועל בתחום הציבור והמדינה) יש משרם נסיון התגברות על אותה התחום בין ההתקדמות הטכנית-מדעית ובין הפיגור בהסדרת יחסי החברה האנושית, אם נגש ליחסי החברה ללא דעות קדומות, ללא דוגמות וללא "אמתות נצחיות", יש תקוה שנוכח לאותה הצלחה בה זכינו תודות לגישה רציונלית-נסיו"נית למחקר מדעי.

ב.

אך ברור שאין להסתפק בגישה רציונלית-נסיו"נית ליחסי חברה, כי גישתנו כאן אינה רוצה לברר את המצוי בלבד, אלא גם את הרצוי. כל גישה לבעיות החברה, שכוונתה לפעול ולישנות, מניחה הנ"חות-ערך מסוימות, מציגה לפנייה חברה מתוקנה ורוצה לתקן את החברה הממשית ולהעלותה לדרגת עולם טוב יותר. ראייה רציונלית-נסיונית של מצביי-החברה לא תספיק איפוא לתיקון ולישפור ולשכלול; נחוצה גם ראייה של הטוב והמתוקן, שאינה נגזרת בפשטות מהמצוי.

השקפות-ערך כאלו גלומות בתוך פילוסופיות שור-נות, אף שלעתים מסתרות הן באיצטלה של ניתוח המציאות ואין מודיעות על והותן כהשקפות מער"ב-כות (המארכסיסט, למשל, אינו אומר דוקא כי טוב

עמ' 8–9), ואילו לנו נראה כי גם את תחום ההערכה יש להכיר ולדעת, ואם אין תפקיד האוניברסיטה להטיף מוסר, הרי תפקידה לחקור ולעודד מחקר לכיסוס הש"קפה הערכתית, למען לא יופקר שטח חשוב זה בידי קנאים ולמען לא יאבד בעיבוד אירציונאלי.

מענין כי גם בציבורנו הנטיה לגשת בבדיקה בקור"תית ל"פילוסופיות" המנסרות בעולמנו זעומה ביותר, רובנו מתיחסים בדחילו או לפחות, בסובלנות לאב"טוריות שביססו את "השקפת עולמנו", ואיננו מגלים נטיה לבדוק ולבחון בדרך רציונאלית את תוקפן האוב"ייקטיבי של פילוסופיות אלו. רק האמצעים נבחנים בדרך רציונאלית; המטרות נשארות הפקר לא"מונה איראציונלית, או לשאיבה סבילה ממסורת העבר. מתוך הכרה רציונאלית של מציאות חברתית חדשה לומדים להשתמש באמצעי חיקוק סרלמנטרי, כדי לה"טיל השקפות שהן הלכה מסיני, מבלי לפשפש בדרך שכלית בהירה בטיבן של השקפות אלו (שאו"לי תימצאנה כשרות וטובות לשימוש גם לאחר בדיקת השכל). מפעילים יכולת שכלית ואת אמצעי הטכניקה החדשה להטעת השקפות חסרות־שחר או להעלאת גירה של נוס"חאות שאבד עליהם כלה ולא יעמדו בפני בדיקה שכלית חדשה. הלא בדורנו ראינו כיצד נרתמו מאות אנשי־מדע, ממצייאנים, מומחים, צבא התבונה המשוכלל ביותר בדברי ימי האדם, כדי לשמש אמצעי להגשמת רעיונות חסרי ביסוס מדעי ומוסרי, רעיונותיו של מטורף כהיטלר, השטן הורה על הכיזון, וכוח התבונה — מותר האדם מן הבהמה — הגיש לידיו את המכ"שירים המשוכללים לביצוע זממו.

ג.

עומדים אנו בצל תקופה איומה, מופעלים על ידי התרחשויות גוראות, ומנסים אנו למצוא מפלט, להת"אושש, איש איש לפי דרכו.

ראסל מעמיד עצמו, כמשאלתו של ארכימדס, בני קודה שמחוץ לתבל, ומשקיף בלעג מר על ספרוריה של תולעת־שטן זו הקרויה אדם: „כוכב־הלכת שלנו, שהפילוסופים נוטים להתעניין בו התענינות קרתנית מופרזת, היה לפנים חם מדי כדי לקיים חיים, וברוב הימים יהיה קר מדי. לאחר תקופות בהן האדמה ייצרה טרילוביטים וסרפריים בלתי־מזיקים, התקדמה ההתפת"חות לנקודה שבה האדמה הולידה נירונים, גיינגי"ס חנים והיטלרים. אולם זהו הלום־בלהות חולף; בבוא הזמן שוב לא תוכל האדמה לקיים חיים, ושלו"ם יחזור עלי אדמות" (עמ' 15).

קשה לראות בדברים אלה נהמה, רק ברגעים ספורים נוכל להעביר את עצמנו לנקודה מחוץ לעולם ומחוץ לעולמנו ולהשקיף בנייטראליות על הכורז

באוניברסיטאות בריטיות ואמריקניות האגליינים. עד שקראתי את האגל השבתי שבהכרח יש מן האמת בשיטתו; אולם נרפאתי כשגליתי כי כל מה שאמר על הפילוסופיה של המתמטיקה היה שטות ברורה" (עמ' 18–19).

ברי שאם מותר לדבר בנוסח פילוסופי באופן שאסור לדבר בדיבור רגיל, ואם אין נהגים בדברי פילוסופיה מנהג בקורת שכלית שאין עמה משוא פנים, אם ההוגים והפרופסורים מוכים סנודרים, — הרי לא ייפלא אם ההמונים, והיו אלה המוגים אינטלקטואליים פחות או יותר, לא ידעו להבחין בין דבר דבור על אפניו ובין הפשטות תלושות משוכצות אמיתות למח"צה. יתר על כן: דוקא אותן התורות שהן מדעיות פחות ומבריקות יותר, קפדניות פחות ונועזות יותר, זהירות פחות ומפליגות בגדולות, מובנות פחות ועל כן נראות כמעמיקות יותר, דוקא תורות כאלו יש להן סיכויים גדולים יותר ליהפך לכוח חברתי, ומי שקיבל תורה מהאגל, לא ייפלא אם קיבל אותה כהלכה פסוקה ולא יתיחס בביקורת לסתרונים שהיא גוזרת על כל הבעיות; שאילו היה בודק ומבקר, לא היה מקבל תורה זו כבסיס להשקפת עולם מלכתחילה.

נמצא, ששורש הרע נעוץ לא רק בהעדר גישה נסיונית־מדעית לבעיות החברה המתעוררות בכל עת. גישה הנעוצה ביסוד העמדה הליבראלית, אלא גם בהעדר ביקורתיות מדעית שכלית ביחס לתורות פילר"סופיות (אין ראסל מדבר במפורש על ענין הביקורת הרציונאלית של תורות פילוסופיות, אף שהוא עצמו ניגש למעשה לתיאוריות הפילוסופיות באיזמל הביקור"רת השכלית), ודוקא יסודות ההערכה הגלומים בתיאור"ריות פילוסופיות ראויים לבדיקה קפדנית, ליסודות ההערכה בכלל צריכים גישה מדעית וביסוס העומד בפני ביקורת. מקובלת למדי הסברה, כי תחום ההצ"רכה הוא מחוץ לגדר הברור המדעי (בניגוד לתחום ההכרה הנמצא בגדר זה), אך אין לשכוח כי כל הת"יחסות פעילה לבעיות חברה מגלמת בתוכה הערכה (ואף התיחסותם של הליבראלים ושל ראסל), ומוטב לברר ערכים בדרך מדעית תחת להפקירם לפסקנות שרירותית אירציונאלית של מתפלספים מסוגו של האגל. — נראה כאילו ראסל מוציא את הערכים מתחום הברור המדעי: „ידעו... צריכה להיות המטרה הית"דה של הוראה אוניברסיטאית; מידות טובות תישארכה מנת הלקם של הורים, מורים וכנסיות. „אך השקפה זו על פילוסופיה, שאני מתייחס אליה באהדה רבה היא חדישה מאד, וגם בעולם החדש היא יוצאת מגדר הר"גיל. ישנה השקפה אחרת השולטת מהוסן העתיק... „פילוסופיה... נבדלה ממדע על ידי העובדה שחלק עיקרי מתכליתה היה לספר לאנשים כיצד לחיות”

לתקבל על דעת אדם, התובע מחו דאיה מדעית לאמונותיו, ומאיך רוצה באושר האדם יותר מבנצחון מפלגה פלוגית או אמונה פלמונית... כי בלי אמונות אלו (האמונות הליבראליות) החיים על כוכב-הלכת שלנו, המפולג מבחינה מדינית אך המאוחד מבחינה טכנית, כמעט ולא יוכלו להימשך" (עמ' 27).

הסובב והמגלגל על קליפתו דורות על דורות מיליוני יצורים דלים בעלי שיגעון הגדלות, ואף ראסל הש כי בעולם זה עלינו לחפש דרכים למוצא ולהסדרת היינו, כדי שלא נקדים כמו ידנו את חורבן העולם. זאת עצתו, אשר טוב אם נלמד ממנה גם אנו: "...ליבראליזם בסיונו... הוא הפילוסופיה היחידה שתוכל

בשולי החוברת

בחוברת זו ניתן ניתוח מעמיק, פרי עטו של מבקר צרפתי, של "מסייה ורדו", אחד הסרטים הגדור לים של זמננו, המוצג עתה בארץ. בשמחה רואים אנו את הצלחתו של הסרט הזה בתוכנו — אות הוא כי טעמו של הקהל לא הושחת כליל משפע המזון הקלוקל המוגש לו בשדה הסרטים.

אלכסנדר וארת הוא העיתונאי האנגלי הנודע, שנולד ברוסיה. בשנים האחרונות ישב במוסקוה כסופרם של "מאנצ'סטר גארדיאן" ועיתונים אחרים.

מאמרו של קדיש לוזינסקי הוא בעקבות דבריו בוועידת חבר הקבוצות, מאמרו של ישראל הלר, חבר משמר השרון, מבטא דעה אחרת על שרשי המשבר כתנועה הקיבוצית.

העורך אפרים ברוידא

איזהו הקורא הנאמן?

"מולד" יש לו אלפי קוראים וחותרים קבועים. אין לו יסוד לפקפק ברגשי נאמנותם, ואולם מתיימספר ביניהם מגלים את נאמנותם בהתעוררות להחמת חבריהם ומכריהם.

הירחון זקוק לתוספת חותרים קבועים, למען יוכל למלא את תפקידו — כגשר בין המדיניות הבונה והספרות החיה, כבית-ינינוס, על יסוד שיוון זכויות ורמה נאותה, של העובדים בתלמי ההלכה והמעשה, האמנות והשירה, בתנועת הפועלים והעם.

בסוחרים אנו כי קוראינו וחותרמינו יענו לנו. נשמח לשמוע דעתם ותביעותיהם ל"מולד" — ונודה להם עם זאת על ביטוי ממשי לדאגתם בצורת חבילות חבילות של חותרים חדשים.

איזהו הקורא הנאמן? הנה אומר:
החותרים ומחותרים את הרבים! —

כתוב ושלה לפי הכתובת: "מולד", רחוב יהודה הלוי 40, תל-אביב